

М. Л. Смутьсон
П. П. Дітюк
Д. С. Мещеряков
М. М. Назар

Психолого-педагогічна специфіка дистанційного навчання

Проблематика дистанційного навчання сьогодні є не просто актуальною, вона є болючою, гострою, життєво необхідною. Важко назвати ще таку психолого-педагогічну проблему, яка б так хвилювала суспільство, причому у всьому світі. Інколи здається, що сама пандемія, яка й викликала таку гіперактуальність цієї проблеми, поряд з нею самою відходить на другий план. І це не дивно. Адже пандемія рано чи пізно минеться, а від якості освіти залежить майбутнє. І це вже не кажучи про те, що у бідних країнах, в яких відсутня можливість організувати дистанційне навчання, за деякими даними, до півмільярда дітей шкільного віку в зв'язку з пандемією не мають жодного доступу до навчання, ані очного, ані заочного, ані дистанційного – жодного.

Дистанційне навчання та його психолого-педагогічні дослідження налічують довгу історію, вони розпочинаються практично з моменту виникнення перших комп'ютерних технологій і стрімко розвиваються протягом усієї історії їх (технологій) багатопокілінного розвитку. В лабораторії сучасних інформаційних технологій навчання Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України психологічні дослідження дистанційного навчання розпочалися ще на початку ХХІ століття. Ми добре розуміли, що найближчим часом слід чекати дистанційного буму, пов'язуючи дистанційне навчання з бурним розвитком інформаційно-комунікаційних, мультимедійних та інтерактивних технологій, але все ж сподівалися на його плавне, поступове становлення, з урахуванням результатів відповідних досліджень. Такої ж точки зору дотримувалися й фахівці зарубіжні [6].

Певною мірою саме так і відбувалося, доки на людство не звалилися «чорні лебеді» сучасності: коронавірус і карантин та відповідна криза. Відбувся розрив поступовості. І тому сягати розуміння того, що дистанційне навчання потребує іншого не тільки інформаційно-технологічного (платформи Zoom, Google Meet, Moodle та багато інших), але й психолого-педагогічного забезпечення, довелося всім – і викладачам, і вчителям, і учням, і батькам, і освітньому керівництву тощо – просто «з колес». І така раптовість, без відповідної психолого-педагогічної підготовки, викликала, на жаль, різко негативне ставлення до дистанційного навчання всіх учасників освітнього процесу (див., наприклад, опитування Інституту соціальної та політичної психології [4]).

Однак сучасні наукові підходи передбачають розгляд дистанційного навчання не у вузькому предметному контексті, а в контексті проблеми створення віртуального навчального (освітнього) середовища.

Під віртуальним навчальним (освітнім) середовищем ми розуміємо весь комплекс контенту створених за допомогою програмного забезпечення або комп'ютерних мереж різноманітних навчальних та інших матеріалів: курсів, як систематичних, що відповідають навчальним програмам середніх та вищих навчальних закладів, курсів підвищення класифікації тощо, так і «не

програмних», випадкових, розрізаних, так званих «тренінгових», а також інформаційних матеріалів, навчального контенту на сайтах іншого (найрізноманітнішого) спрямування і в соціальних мережах. Інакше кажучи, йдеться про контент, що може бути використаний з навчальною метою (а може і не бути використаний таким чином). Той зміст (тобто ті курси та сайти), з яким працює певний суб'єкт, є його власним віртуальним освітнім простором, створеним, побудованим із доступних йому в віртуальному середовищі цеглинок. Ясно, що кожен буде власний простір по-різному, відповідно до мети, готовності до саморозвитку та наявності проєкту саморозвитку, рівня мотивації та навіть рівня комп'ютерної грамотності [2;5].

Більша продуктивність процесу дистанційного навчання, пов'язана одночасно з активізацією можливостей інтелектуального розвитку, формування суб'єктності, самостійності та відповідальності, досягається у т.зв. віртуальних освітніх просторах. Віртуальний освітній простір – нова комплексна навчальна технологія, що є свідомо сконструйованим на основі принципів активності, ініціативності та суб'єктності всіх залучених учасників (учнів і вчителів) інформаційним простором Інтернету для застосування різних інструментів дистанційного навчання. Учні у віртуальному освітньому просторі стають режисерами й творцями власного процесу навчання, визначаючи його траєкторію та результати, перетворюючи навчання на самонавчання, а інтелектуальний розвиток – на саморозвиток.

Сучасна модель дистанційного навчання, що виникла після 2000 року, з точки зору педагогіки та педагогічної психології характеризується біхевіоральною і, пізніше, когнітивістською парадигмами, а також цілеспрямованою інтеграцією різних медіазасобів. Контроль у цій моделі залишається значною мірою за вчителем і дизайнером-проектувальником дистанційного навчання. Важливо, щоб студенти вчилися в основному індивідуально, взаємодія між ними була обмеженою та не включеною в навчальну діяльність.

На даний момент з'явилося багато нових технологій, що підтримують гнучкі форми дистанційної освіти. Виникла форма дистанційної освіти, в яку дійсно включено взаємодію між студентами та відкрито двері в нову дистанційну освітню педагогіку, нові педагогічні підходи, засновані на соціально-конструктивістських поглядах на навчання.

Три основні напрямки створення віртуального освітнього середовища – це дистанційна освіта, онлайн-навчання та змішане (blended) навчання. Онлайн навчання та інтернет-навчання являють собою спеціальні форми дистанційної освіти, що, на думку багатьох фахівців, є найбільш популярними та перспективними у 21-му столітті. Ще однією важливою формою віртуального навчання є навчання змішане або, інакше, гібридне (Blended Learning). Воно визначається як навчання, що поєднує традиційне навчання з дистанційним. Досі тривають дискусії, в якому відсотковому відношенні має бути традиційне класне та онлайнове навчання, щоб вважати його комбінованим. Деякі фахівці вважають, що для цього достатньо навіть е-мейлового листування з викладачем, інші наполягають на 50-70% дистанційної роботи.

Загалом, пропонуються такі визначення віртуальних освітніх систем, що й утворюють у цілому віртуальний освітній простір. Так, у *дистанційній освіті* викладання відбувається в іншому місці, ніж навчання, і тому вимагає організації зв'язку через технології та спеціальні інституційні установи. *Інтернет-навчання* є однією з форм дистанційної освіти, де технології виступають посередником, процеси навчання й викладання відбуваються повністю з використанням Інтернету,

і студенти та викладачі знаходяться у різних просторових та часових вимірах. Воно не включає традиційні для дистанційної освіти методи, такі як друковані матеріали, телевізійне та радіомовлення, відеоконференції у своїй традиційній формі, відеокасети/DVD та автономні освітні програми. *Комбіноване навчання*, як уже вказувалося, поєднує традиційну освіту та інтернет-навчання (там само).

Основними психологічними вимогами до його учасників і перевагами від їх урахування є ефективне співробітництво учнів та викладачів в контексті багатьох ступенів самостійності учнів, висока комп'ютерна грамотність, умотивованість і зацікавленість учнів та викладачів (при цьому для останніх є необхідним позитивне ставлення до відповідних технологій дистанційного навчання), високоякісність навчального контенту з урахуванням потреб учнів і розумінням чинників психологічного дискомфорту [1].

Дизайн курсів передбачає асинхронність і синхронність, дозволяє спільне навчання та спеціально спроектовану взаємодію у малих групах, медіазасоби працюють на управління учінням та інші психолого-педагогічні цілі.

Слід зазначити, що дистанційне навчання також принципово змінює психологічний зміст діяльності викладача як психологічної діяльності – і за основним і допоміжним змістом навчання, і за диференціацією змісту, і за методами, і за психологічними механізмами навчання (ми використовуємо аналіз структури навчальної діяльності Ю.І.Машбиця [3]).

Так, якщо зупинитися на функціонуванні у цих нових умовах психологічних механізмів навчання, то ясно, що інакше став функціонувати зворотній зв'язок, довизначення та перевизначення працює на всіх етапах і рівнях розв'язування задачі, при чому активна участь батьків є джерелом ще одного потенційного кроку до визначення, особливо якщо йдеться про молодші класи, динамічний розподіл функцій управління учінневою діяльністю також слід розглядати сьогодні інакше.

Література:

1. Дистанційне навчання: психологічні засади : монографія за ред. М.Л. Смульсон. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. 240 с.
2. Інтелектуальний розвиток дорослих у віртуальному освітньому просторі: монографія за ред. М. Л. Смульсон. Київ: Педагогічна думка. 2015. 221 с.
3. Машбиць Ю.І. Психологічні механізми і технологія навчання: вибрані статті. К.: Інтерсервіс, 2019. 208 с.
4. Прес-реліз – “Понад половину громадян вважають, що дистанційне навчання руйнує психіку і соціальні навички дітей”. 2021. URL: <https://ispp.org.ua/2021/10/28/pres-reliz-ponad-polovinu-gromadyan-vvazhayut-shhodistancijne-navchannya-rujnuye-psixiku-i-socialni-navichki-ditej> (дата звернення: 14.10.2021)
5. Розвиток суб'єктної активності дорослих у віртуальному просторі: монографія за ред. М. Л. Смульсон. К. : Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2018. 180 с. URL: http://lib.iitta.gov.ua/712119/1/Rozvytok_subyektnoyi_aktivnosti_doroslyh_u_virtualnomu_pro_stori.pdf (дата звернення: 14.10.2021)
6. Siemens G., Dragan G., Shane D. Preparing for the digital university: a review of the history and current state of distance, blended, and online learning. Athabasca University. 2015. URL: <http://dx.doi.org/10.13140/RG.2.1.3515.8483> (дата звернення: 14.10.2021)